

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

Дипломна робота
бакалавра

**з теми: «ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК СКЛАДОВА
СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА»**

Виконав: здобувач вищої освіти
4 курсу, групи Sz1-B19
спеціальності 232 Соціальне забезпечення
Білий Сергій Сергійович

Керівниця: *Мельник Ж.В.*,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки і
соціальної роботи

Кам'янець-Подільський – 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	6
1.1 Особливості функціонування пенсійного забезпечення.....	6
1.2 Пенсійне забезпечення в системі соціальної політики держав світу.....	15
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК СКЛАДОВОЇ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА.....	25
2.1. Особливості законодавства в сфері пенсійного забезпечення в Україні.....	25
2.2 Сучасний стан системи пенсійного забезпечення в Україні.....	33
РОЗДІЛ III. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ.....	44
3.1 Стала пенсійна система як запорука сталого розвитку суспільства: виклики для України.....	44
3.2 Напрямки формування суспільної підтримки реформування пенсійної системи України.....	51
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми. Пенсійне забезпечення є необхідною складовою соціальних гарантій розвитку суспільства. У сучасному світі, де зростає кількість людей похилого віку та змінюються демографічні тенденції, питання пенсійного забезпечення стає актуальнішим ніж будь-коли раніше. Ця соціальна програма не лише забезпечує гідний рівень життя для людей на пенсії, але й сприяє стабільності і розвитку суспільства в цілому.

Перш за все, пенсійне забезпечення гарантує соціальну справедливість та усунення нерівності. Воно забезпечує можливість отримувати дохід після завершення активної працездатності людям, які присвятили багато років свого життя розвитку економіки та суспільства. Це дозволяє забезпечити гідність та достойний рівень життя для всіх громадян, незалежно від їхньої професії, доходів або соціального статусу.

Крім того, пенсійне забезпечення сприяє соціальній стабільності. Люди, які мають гарантований дохід на пенсії, можуть планувати своє майбутнє та впевнено ставитися до фінансових аспектів життя. Вони не залежать виключно від благодійності чи підтримки родини, а мають можливість вести самостійний спосіб існування. Це сприяє зниженню соціальної напруги, попереджає соціальну незахищеність і допомагає утримати громадян у стані добробуту.

Крім того, пенсійне забезпечення впливає на економічний розвиток суспільства. Пенсіонери, отримуючи пенсійний дохід, продовжують споживати товари та послуги, що сприяє збільшенню попиту на ринку і стимулює розвиток бізнесу. Вони також можуть вкладати свої заощадження в інвестиційні проекти, що забезпечує фінансування та розвиток економіки. Таким чином, пенсійне забезпечення не лише забезпечує безпеку та добробут індивідуально, але й має позитивний вплив на економіку в цілому.

Пенсійна система є основною формою соціального захисту, яка забезпечує матеріальну підтримку громадянам після закінчення робочого життя

та досягнення пенсійного віку. Основна мета пенсійного забезпечення полягає в забезпеченні достойних умов і якості життя людей під час пенсійного періоду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В процесі дослідження були використані праці: І. Беринцева, О. Біліна, М. Боднарук, Н. Бородіна, О. Буряченко, Р. Далімов, Л. Єлісеєва, С. Єрошенков, Б. Зайчук, Е. Лібанова, Г. Лук'янова, О. Петрушка, Д. Сандлер, О. Слюсарчук, В. Толуб'як, Л. Шалієвська, А. Шоломицький.

З огляду на актуальність дослідження, нами обрана тема для дослідження: *«Пенсійне забезпечення як складова соціальних гарантій розвитку суспільства»*.

Об'єкт дослідження: соціальна політика у сфері пенсійного забезпечення.

Предмет дослідження: пенсійне забезпечення як складова соціальних гарантій.

Мета дослідження: визначити основні напрями та шляхи реформування пенсійної системи України.

Відповідно до мети нами було поставлено і виконано такі **завдання:**

- Обґрунтувати теоретичні підходи до дослідження проблеми основних засад функціонування пенсійного забезпечення.
- Проаналізувати зміст пенсійного забезпечення як складової соціальних гарантій розвитку суспільства.
- Охарактеризувати основи законодавства в сфері пенсійного забезпечення в Україні.
- Запропонувати шляхи удосконалення пенсійного забезпечення в Україні.

Методи дослідження: теоретико-практичний аналіз літературних джерел з досліджуваної проблеми, порівняльно-правовий метод, метод системного аналізу.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному

вирішенні комплексу питань, пов'язаних із напрямками формування суспільної підтримки реформування пенсійної системи України.

Апробація результатів дослідження. Апробація результатів нашого дослідження представлена у Збірнику наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка у науковій статті з теми: «Основні напрями реформування пенсійної системи в Україні» / Ж. В. Мельник, С. С. Білий // *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* / за ред. Л. П. Мельник, Т. Л. Опалюк. Вип. 37. Серія: соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В, 2022. С. 89 – 96).

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел до якого входить 57 позицій.

ВИСНОВКИ

Отже, проаналізувавши пенсійне забезпечення як складову соціального забезпечення соціального розвитку, можна зробити наступні висновки:

Під пенсійним забезпеченням слід розуміти вид соціального забезпечення населення, як правило, за найнесприятливіших соціальних обставин – пенсії за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника та інші пенсії відповідно до чинного законодавства. Пенсійні системи в основному поділяються на три види, поєднання яких у різних пропорціях і пріоритетах призводить до різних комбінацій сучасних моделей пенсійних систем: соціальної допомоги, обов'язкового соціального страхування та приватного добровільного страхування накопичувальних пенсій. Концепція трирівневої пенсійної системи була запроваджена в Україні 15 років тому.

В Україні так звана «соціально орієнтована ринкова економіка» базується на реалізації державної соціальної політики, найважливішою рисою якої є те, що країна обіцяє бути дійсно вільною від бідних. Це відрізняється від простого оголошення політики допомоги різним незахищеним і бідним людям. Водночас за рахунок перерозподілу конфіскованої власності солодкої картоплі у вигляді податків на користь малозабезпечених верств населення та за рахунок стимулювання активної економічної діяльності було забезпечено досить надійне соціальне забезпечення всіх громадян. Усі національні зусилля щодо викорінення бідності, яку б форму вони не приймали, повинні свідомо усвідомлювати, що цієї мети неможливо досягти, підтримуючи бідних. Потрібен новий націоналістичний підхід, спрямований як на повністю нужденних, так і на економічно забезпечених верств суспільства.

Як показує аналіз законопроекту, вважаю, що на першому етапі запровадження накопичувальної частини загальнообов'язкового державного пенсійного страхування система має бути під повним і повним контролем і управлінням держави. За рахунок розподілу функцій управління та контролю між пенсійними фондами, урядом та іншими державними установами

(самостійно розпоряджатися накопиченими пенсійними накопиченнями фактично буде неможливо). Кошти учасників пенсійного фонду повинні бути розміщені в надійному національному банку, якому буде покладено контроль за належним функціонуванням пенсійних активів. Пенсійні фонди також повинні обмежити свої інвестиції в облігації внутрішньої державної позики, які гарантують дохідність не нижчу за інфляцію. Поєднуючи досвід розвинутих країн світу та порівнюючи напрямок реформування пенсійної системи України, можна зробити висновок, що більшість проблем у цій сфері пов'язані переважно з відсутністю наукової та цілеспрямованої стратегії. Основним орієнтиром для розробки та прийняття законодавчих актів, наказів і постанов є суспільний розвиток.

Трирівнева структура пенсійної системи України не забезпечує пенсіонерам отримання справедливої пенсії. Трирівнева пенсійна система не працює належним чином. Мінімальна пенсія навіть не вважається прожитковим мінімумом. Єдиний спосіб для України мати життєздатну пенсійну систему – це зробити всю систему повністю прозорою та чітко показати учасникам, як система захищає їхні інтереси. Безпека використання системи залежить від її кращого планування та правової бази, інституцій та інфраструктури, можливостей приватних фінансових установ та державних регуляторів. Створення законодавчих передумов для функціонування організацій додаткового, добровільного пенсійного забезпечення є нагальною потребою та необхідною умовою ефективною та соціально справедливою системи відносин у сфері соціального забезпечення.

Обіцянка сталого розвитку – це швидкість, з якою відбуваються зміни не лише в сучасному світі, що швидко змінюється, а й те, якою мірою зміни одночасно змінюють самих людей. Тому знання останніх поглядів на загальні принципи справедливості є доречним до першочергових пріоритетів сталого національного розвитку. Тому, виходячи із системного розуміння завдань сталого розвитку країни з правової точки зору, Україна продовжує спиратися на основні положення, які гармонізують інтереси української влади та бізнесу та

суспільства, оскільки процес гармонізації характеризується специфікою нових можливостей і перспективним механізмом вирішення українських проблем. Ця тверда позиція, якщо розглядати її в широкому, а не вузькому сенсі, тобто з позиції розгортання нової концепції глобального сталого розвитку, безпосередньо передбачає визначення національних і регіональних особливостей. Однак потрібні нові та більш креативні підходи для вибору надійних систематичних нових підходів для вирішення таких складних проблем.

Пенсійне забезпечення – це економічна категорія, яка включає багато економічних відносин, пов'язаних з накопиченням і розподілом коштів, необхідних для задоволення потреб непрацездатних громадян суспільства. Він формується за рахунок коштів цільового призначення, призначенням яких є відрахування коштів, що використовуються фізичними та юридичними особами для виплати пенсій. Реформування пенсійної системи має починатися з комплексних реформ, спрямованих на працюючих громадян, щоб запобігти звуженню пенсійних прав або компенсувати звуження прав одних за рахунок розширення прав інших. Розширення можливостей працевлаштування та компенсації матеріальних благ, збільшення стажу для отримання повних пенсій, можливість участі в накопичувальному пенсійному страхуванні має стати запорукою збалансованості пенсійної системи. Підвищення пенсійного віку має відповідати тривалості життя громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беринцева І. Н. Розробка пенсійної програми у системі соціальної спрямованості діяльності організацій. вищ. навч. закладів. *Соціологія. економіка. Політика*. 2010. № 1. С. 17 – 20.
2. Біліна О. Бюджет Фонду дозволяє чітко і вчасно виплачувати пенсії громадянам. *Пенсійний кур'єр: Тижневик Пенсійного фонду України*. URL : <http://courier-pfu.com.ua> (дата звернення 01.10.2022).
3. Білопільський М. В. Новий енциклопедичний словник. Іспит, 2005. 893 с.
4. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки. Київ : Либідь, 2000. 654 с.
5. Боднарук М. І., Бурка А. В. Запобігання та протидія дискримінації в пенсійній системі України. *Modern researches: progress of the legislation of Ukraine and experience of the European Union : Collective monograph*. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020. Р. 1. Р. 426 – 441.
6. Бородіна Н. Державне регулювання у сфері пенсійного забезпечення – розвиток та основні положення. *Економіст*. 2010. № 11. С. 26 – 29.
7. Буряченко О. Є. Пенсійна система в Україні: історія становлення і теоретичні засади розвитку на сучасному етапі національного державотворення: дис. канд. наук з держ. управ. : 25.00.01. Київ, 2017. 252 с.
8. Гаврилюк Х., Кіптенко Т. Чому молоді українці залишаються без пенсії. *Економічна правда*. 2018. URL : <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/01/25/633198/> (дата звернення 05.10.2022).
9. Далімов Р. Світовий досвід реформування пенсійних систем та його використання в умовах перехідної економіки. *Право*, 2007. С. 32.
10. Досвід запровадження пенсійних реформ в США, Великобританії, Японії. URL: http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/article?art_id=201459&cat_id=161449

(дата звернення 10.10.2022).

11. Економічна активність населення України 2012. [URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2013/sb/07_13/sb_ean_2012.zip](http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2013/sb/07_13/sb_ean_2012.zip) (дата звернення 13.10.2022).

12. Єлагін В. П., Мартиненко Н. В. Особливості стратегічного планування розвитку пенсійної системи в Україні. *Вісник НАДУ. Державне управління*. 2020. № 2. С. 101 – 110.

13. Єлісєєва Л. В., Примачук Н. С. Пенсійна система України: виклики та перспективи. Економічний аналіз: зб. наук. праць. Тернопіль : *Економічна думка*. 2016. Т. 23, № 1. С. 23 – 27.

14. Єрошенков С. Г. Аналіз закономірностей пенсійного забезпечення за кордоном та визначення фактичного стану пенсійної системи. *Юрист*, 2007. 258 с.

15. За даними Євробарометру: Eurobarometer, «Special Eurobarometer 378 «Active ageing», 2012. URL : <http://surl.li/hkmjlm> (дата звернення 18.10.2022).

16. Зайчук Б. О. Пенсійний фонд України. Організаційно-правові та соціально-економічні засади функціонування. Київ : АВТ, 2006. 284 с.

17. Золотухіна Л. О. Щодо форм захисту інтересів сторін трудових правовідносин: навч. посіб. 5-те вид. Київ : НБУВ С. 108-112 .

18. Кириленко О. П. Розвиток державного пенсійного страхування в умовах пенсійної реформи : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 350 с.

19. Короткий огляд сучасних систем пенсійного страхування в зарубіжних країнах. URL : <http://surl.li/hkmjz> (дата звернення 25.10.2022).

20. Куценко В. В. Пенсійне забезпечення: історія, стан та перспективи. 1996. 46 с.

21. Лібанова Е. М. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації (колективна монографія). Київ : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України. 2010. 270 с.

22. Луговенко Н. Соціальні функції пенсійного забезпечення. *Вісник НАДУ*. 2005. № 4. С. 420 – 423.

23. Лук'янова Г. Система соціального захисту у Франції (шляхи реформування). *Сучасна Європа*. 2001. № 4. С. 62 – 63.
24. Льохіна І. В. Словник іноземних слів. 1964. 486 с.
25. Мартиненко Н. Розвиток пенсійної системи України: поняття та сутність. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. Вип. 3 (34). С. 55 – 61.
26. Одарченко К. П'ятирівнева пенсійна система для забезпечення гідних пенсій. URL: <https://nizhyn.in.ua/pyatirivnevapensijnasistemadlyazabezpechennyagi-dnixpensij.html> (дата звернення 30.10.2022).
27. Офіційний сайт Пенсійного фонду України. URL : <http://pfu.gov.ua/> (дата звернення 05.11.2022).
28. Пенсійна реформа в Україні: дослідження суспільної думки 2010. Київ. Проекти USAID «Розвиток ринків капіталу», «Розвиток фінансового сектору», 2010. 22 с.
29. Пенсійна реформа: підвищення пенсій в 2020 році : Юридичний портал України. URL: <https://lawportal.com.ua/osuchasnennja-pensij-osnovni-momenti-pensijnoi-reformi-ukraina.html> (дата звернення 13.11.2022).
30. Пенсійний фонд України. URL : <https://www.facebook.com/pfu.gov.ua> (дата звернення 17.11.2022).
31. Пенсія: веб-сайт. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення 21.11.2022).
32. Петрушка О. Шляхи удосконалення практики мобілізації доходів Пенсійного фонду України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*. 2016. Вип. 16. С. 136 – 139.
33. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від № 1058-IV від 9 липня 2003 року 1058-IV. URL : <http://surl.li/ectol> (дата звернення 26.11.2022).
34. Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 липня 2014 р. № 280. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-%D0%BF> (дата звернення

29.11.2022).

35. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи : Закон України від 08.07.2011 р. № 3668-VI. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3668-17> (дата звернення 05.12.2022)

36. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 р. № 1057-IV. URL : <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 10.12.2022).

37. Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки : Розпорядження КМУ від 12.08.2022 р. № 752-р. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80> (дата звернення 10.12.2022).

38. Рогозний С. Як працює пенсійна система США. URL : <http://news.finance.ua/ua/news/-/338229/yak-pratsyuye-pensijna-systema-ssha> (дата звернення 19.12.2022).

39. Розмір пенсій в Україні. Слово і діло. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2022/01/11/statija/suspilstvo/pensiyi-ukrayini-koly-koho-ta-skilky-zrostut-vyplaty-2022-roczy> (дата звернення 28.12.2022)

40. Розподіл постійного населення України за статтю та віком станом на 1 січня 2013 року. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2013/sb/07_13/sb_rpn_2012.zip (дата звернення 04.01.2023).

41. Рябікін В. І. Страхування та актуальні розрахунки : підручник. Економіст, 2006. 459 с.

42. Сандлер Д. Пенсійне реформування в сучасному світі. *Соціальний захист*. 2005. № 8. С. 16 – 20.

43. Синчук С. М., Бурак В. Я. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. Київ. Знання, 2006. 318 с.

44. Скуратівський В. А. Концептуальні засади гуманітарної політики. Вісник УАДУ при Президентові України. 1996. № 2. С. 114 – 122.

45. Слюсарчук О. П. Актуальні проблеми подальшого реформування

системи пенсійного забезпечення в Україні. Теорія та практика державного управління. Вип. 2 (41). 2013. С. 1 – 8.

46. Сташків Б. І. Теорія прав соціального забезпечення : навч. посіб. Київ : Знання, 2005. 405 с.

47. Ткаченко Л. Г. Побудова багаторівневої пенсійної системи як напрям національної пенсійної реформи. *Наукові дискусії*. 2012. № 4. С. 16 – 21.

48. Ткаченко Л. Шляхи подальшого реформування пенсійної системи України. *Вісн. Пенсійного фонду України*. 2008. № 9. С. 16 – 17.

49. Толуб'як В. С. Удосконалення механізму формування фінансових ресурсів системи пенсійного забезпечення України. *Вісник Національної академії державного управління*. 2013. № 3. С. 127 – 135.

50. Федорець М. Г. Сучасний стан та основні напрями реформування пенсійної системи в Україні. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. URL : <http://www.jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/1484/1513> (дата звернення 11.01.2023).

51. Шалієвська Л. І. Пенсійне забезпечення в системі економічної безпеки держави: монографія. Львів : Растр-7, 2020. 196 с.

52. Швайка Л. А. Державне регулювання економіки : навч. посіб. Київ : Знання, 2006. 243 с.

53. Шевчук П. І. Пенсійне забезпечення. Львів : ЛРІДУ УАДУ, 2002. 56 с.

54. Шоломицький А. Г. Ризики та ефективність пенсійних програм: модельний підхід. 2006. 64 с.

55. Sidorenko A. Active Ageing in CIS Countries: Semantics, Challenges, and Responses/A. Sidorenko, A. Zaidi *Current Gerontology and Geriatrics Research*., 2013. URL : <http://www.hindawi.com/journals/cggr/2013/261819/> (дата звернення 16.01.2023).

56. Social Policy: An Introduction R. M. Titmuss. London: Unwin Hyman, 1974. 147 p.

57. United Nations, Madrid International Plan of Action on Ageing. Report of the Second World Assembly on Ageing. Madrid. 8–12 April 2002, United Nations,

New York, NY, USA, 2002. URL : http://www.who.int/ageing/active_ageing/en/
(дата звернення 26.01.2023).